

УДК 902

ISSN 2545-4528 (печатено)
ISSN 2545-4536 (електронски)

археолошк **И**НФОРМАТОР

стручно списание од областа на археологијата

број 2

Издавач
ЗГ МЕНЕЛАЈ - Прилеп

Уреднички одбор
(главен уредник)
Елица МАНЕВА
Филозофски факултет - Универзитет св. Кирил и Методиј - Скопје

(членови)
Бошко Ангеловски
ЈНУ Институт за старословенска култура - Прилеп
Зоран Рујак
НУ Завод за заштита на спомениците на културата и музеј Струмица

Орданче Петров
ЈНУ Институт за старословенска култура - Прилеп

Александар Мургоски
ЗГ Менелај - Прилеп

Технички уредник и компјутерска обработка:
Орданче Петров, Александар Мургоски

лектор на македонски
Виолета Крстеска

превод на англиски
Гурѓица Илиева
Александар Мургоски

тираж
100

печати
и-Принт Прилеп

достапно на
www.informator.com.mk

адреса на редакција: ул. Павел Шатов, 34 - Прилеп, Р Македонија
интернет страна www.menelaj.mk, www.informator.com.mk
електронска пошта: arheoloski@informator.com.mk

Овој број на Списанието е финансиски помогнато од Годишната програма на Министерството за култура на Република Македонија за 2018 година.

UDK 902

ISSN 2545-4528 (print)
ISSN 2545-4536 (online)

arheološk **i** NFORMATOR

Academic Journal of Archaeology

volume 2

Publisher
NGO MENELAJ - PRILEP

Editorial Board

(Editor-in-chief)

Elica Maneva

Faculty of Philosophy - University of sts. Cyril and Methodius - Skopje

(editors)

Boško Angelovski

PRI Institute of Old Slavic Culture - Prilep

Zoran Rujak

NI Institute for Protection of Monuments of Culture and Museum - Strumica

Ordanče Petrov

PRI Institute of Old Slavic Culture - Prilep

Aleksandar Murgoski

NGO Menelaj - Prilep

Technical editor and computer layout
Ordance Petrov, Aleksandar Murgoski

Macedonian proofreading
Violeta Krsteska

Translation in English

Djurdjica Ilieva,

Aleksandar Murgoski

copies
100

printed by
i-Print Prilep

available on
www.informator.com.mk

redaction adress: Pavel Satev, 34 - Prilep, Republic of Macedonia
web-site: www.menelaj.mk, www.informator.com.mk
e-mail: arheoloski@informator.com.mk

This volume of the Journal is financially supported by the Annual program of the Ministry of Culture
of the Republic of Macedonia for 2018

СОДРЖИНА

Предговор	7	8	Preface
<i>археолошки ископувања</i>			<i>archaeological excavations</i>
ТРЕШТЕНА СТЕНА, с. МАНАСТИР А. Миткоски	9	15	TREŠTENA STENA, v. MANASTIR A. Mitskoski
„ПЛОЧА - МИЌОВ ГРАД“, ОХРИД В. Тодоровска и други	17	25	PLOČA-MIKJOV GRAD SITE, OHRID V. Todorovska et al.
КИСЕЛИЧКА ПЕШТЕРА, с. КИСЕЛИЦА, Т. Нацев и Стојановски Д.	27	34	KISELIČKA PEŠTERA, VILLAGE OF KISELICA, T. Nacec and Stojanovski D.
ТАЛАМБАСИЦА А. Миткоски	35	42	TALAMBASICA A. Mitkoski
АКРОПОЛА НА РИДОТ МАЛ СУРУН Д. Темелкоски	43	49	ACROPOLIS ON THE MAL SURUN HILL D. Temelkoski
МАЛ СУРУН КАРПИ СО КУЛТНА НАМЕНА НА Д. Темелкоски и Јандреска О.	51	59	MAL SURUN HILL ROCKS USED FOR CULT PURPOSES D. Temelkoski and Jandreska O.
УЛИЦАТА ЦАР САМУИЛ ВО ОХРИД П. Кузман	61	70	THE STREET OF TSAR SAMUIL IN OHRID P. Kuzman
РАНОХРИСТИЈАНСКА БАЗИЛИКА „МАНЧЕВЦИ“ Б. Танески	71	82	EARLY CHRISTIAN BASILICA MANČEVCI B. Taneski
РАИЦА-МАНАСТИРИТЕ КАЈ ЛЉУБАНИШТА С. Балески и Арнаудоски С.	83	94	RAICA-THE MONASTERIES NEAR LJUBANIŠTA S. Baleski and Arnaudovski A.
ГОРНОПОЛСКО ГРАДИШТЕ Б. Танески	95	102	GORNOPOLSKO GRADIŠTE B. Taneski
ЧЕЛНА ОДБРАНБЕНА КУЛА - ТАОР К. Ристов	103	111	FRONT DEFENSIVE TOWER - TAOR K. Ristov
МАРКОВИ КУЛИ - СКОПЈЕ К. Ристов	113	121	MARKOVI KULI - SKOPJE K. Ristov
МАРКОВИ КУЛИ - ВОДНО, СКОПЈЕ Х. Талевски	123	134	MARKOVI KULI - VODNO SITE, SKOPJE H. Talevski
КАЛЕ - СТРЕЗОВ ГРАД О. Петров	135	142	KALE - STREZOV GRAD O. Petrov

CONTENT

ЦРКВАТА СВ. ЃОРЃИ С. Ивановска Велкоска	143	154	THE CHURCH ST GEORGE S. Ivanovska Velkoska
КОЏА МЕХМЕД - БЕГ ЏАМИЈА С. Ивановска Велкоска	155	163	KOJHA MEHMED BEY MOSQUE S. Ivanovska Velkoska
<i>конзервација и реставрација</i>			<i>conservation and restoration</i>
БАРГАЛА, ГОРЕН КОЗЈАК Т. Нацев	165	172	BARGALA, GOREN KOZJAK T. Nacev
СЛАМИТЕ, СЕЛО ВЕПРЧАНИ - МАРИОВО Г. Стојаноски	173	180	SLAMITE, VILLAGE OF VEPRČANI, MARIOVO G. Stojanoski
<i>вариа</i>			<i>varia</i>
СВЕДОШТВА ЗА СРЕДНОВЕКОВНИТЕ ПРАЗНУВАЊА И ЗАБАВНИ ИГРИ ОД СКОПСКО Е. Манева	181	194	TESTIMONIES OF MEDIEVAL HOLIDAYS AND ENTERTAINMENT GAMES FROM THE REGION OF SKOPJE E. Maneva
ЦРТЕЖИ НА КАРПА НА МАРКОВИ КУЛИ, ПРИЛЕП А. Миткоски и Мургоски А.	195	205	ROCK PAINTINGS OF MARKOVI KULI, PRILEP A. Mitkoski and Murgoski A.
ЧЕКОР КОН ИЗРАЗНОСТА ВО МУЗЕЈСКОТО ПРЕТСТАВУВАЊЕ НА АРХЕОЛОШКОТО НАСЛЕДСТВО Љ. Џидрова	207	212	A STEP TOWARDS EXPRESSION IN MUSEUM PRESENTATION OF ARCHAEOLOGICAL HERITAGE Lj. Džidrova
ЗАШТИТНИТЕ ЕВИДЕНЦИИ КАКО ИНСТРУМЕНТИ ЗА ЗАШТИТА НА КУЛТУРНОТО НАСЛЕДСТВО Ж. Петровска	213	218	PROTECTIVE RECORDS AS INSTRUMENTS FOR PROTECTION OF CULTURAL HERITAGE Ž. Petrovska
<i>ѝрикази</i>			<i>reviews</i>
АРХЕОЛОШКИОТ МУЗЕЈ НА МАКЕДОНИЈА ВО МУЗЕЈОТ „АШМОЛИАН“ ВО ОКСФОРД И ПОТСЕТУВАЊЕ НА ВРСКИТЕ НА МАКЕДОНСКАТА АРХЕОЛОГИЈА И РАНИОТ ЕВРОПСКИ АНТИКВАРИЈАНИЗАМ, АРХЕОЛОГИЈА И МУЗЕОЛОГИЈА Љ. Џидрова	219	225	THE ARCHAEOLOGICAL MUSEUM OF MACEDONIA IN THE ASHMOLEAN MUSEUM IN OXFORD AND A REMINDER OF THE CONNECTION OF THE MACEDONIAN ARCHAEOLOGY WITH THE EARLY EUROPEAN ANTIQUARIANISM, ARCHAEOLOGY AND MUSEOLOGY Lj. Džidrova
ИЗЛОЖБАТА СКОПСКАТА ТВРДИНА – СИМБОЛ НА ГРАДОТ А. Лепиќ	227	229	EXHIBITION THE SKOPJE FORTRESS – SYMBOL OF THE CITY A. Lepić
ПРИКАЗ НА ОДБРАНЕТИ ДОКТОРСКИ ДИСЕРТАЦИИ НА ФИЛОЗОФСКИОТ ФАКУЛТЕТ ПРИ УНИВЕРЗИТЕТОТ СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ, ОД ОБЛАСТА НА НУМИЗМАТИКАТА Д. Герасимовска	231	234	REVIEW OF DEFENDED PHD DISSERTATIONS AT THE FACULTY OF PHILOSOPHY, UNIVERSITY SS CYRIL AND METHODIUS, IN THE FIELD OF NUMISMATICS D. Gerasimovska
ПРИКАЗ НА ОДБРАНЕТИ ДОКТОРСКИ ДИСЕРТАЦИИ НА ИНСТИТУТОТ ЗА ИСТОРИЈА НА УМЕТНОСТА И АРХЕОЛОГИЈА ПРИ ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ-СКОПЈЕ, УНИВЕРЗИТЕТ СВ.КИРИЛ И МЕТОДИЈ (2016-2017) Ј. Савеска.	235	237	REVIEW OF DEFENDED PhD DISSERTATIONS AT THE INSTITUTE OF ART HISTORY AND ARCHAEOLOGY, FACULTY OF PHILOSOPHY – SKOPJE, UNIVERSITY OF SS CYRIL AND METHODIUS (2016-2017) J. Saveska

Предговор

Кон крајот на 20 и првите децении на 21 век на територијата на Р Македонија се истражувани стотици археолошки локалитети. Едни се со назнака „капитални“, други плански, долгорочни и систематски ископувања, трети имаат статус на превентивни со заштитен режим заради инфраструктурни и земјени работи на теренот, дел од нив се наоѓани со стручно рекогносцирање, но има и такви кои сеуште се мета на нелегални трагачи чија цел е „скриено азно“ што ветува незаконска трговија.

Бројот на движните наоди се искачува на повеќе стотици илјади почнувајќи од огромниот студиски материјал до ексклузивните примери на врвни археолошки артефакти од сите етапи на човековата егзистенција на овие простори.

Археолошката документација, главно, педантно ги забележува податоците на нивното наоѓање. Медиумите, јавните гласила и социјалните мрежи речиси секојдневно објавуваат детали за овие откритија. Со тоа, до некаде се задоволуваат дневните интересирања на пошироката јавност меѓутоа, за научно фундираните статии, за анализи и расправи, за монографии и други референтни публикации потребни се повеќегодишни, макотрпни истражувања така што нивниот број објективно не може да соодветствува со новопронајдените материјали.

Археологијата не е и не смее да биде ефемерна манифестација. Рекогносцирањата, ископувањата, потоа конзервацијата и презентацијата на движните и недвижни објекти се дејствија кои ако не се верификуваат со соодветна стручна интерпретација пред јавноста губат од својата веродостојност. Тие неминовно се престоруваат (претвораат) во анахрони, усмени преданија а не во дел од глобалните хуманистички спознанија.

Како поук од овие трендови и од светските искуства се дојде до заклучок дека овие неповолни

Preface

Hundreds of archaeological sites have been researched on the territory of the Republic of Macedonia in late 20 and early 21 century. Some of them were called “capital” research, others planned, long-term and systematic excavations, still others have the status of preventive with a protective regime due to infrastructural and earth work on the ground, part of them were discovered through expert field surveys, however there are still some sites that are targeted by illegal diggers who are trying to find “hidden treasures” that suggests illegal trade.

The number of movable findings amounts to hundreds of thousands, from the huge amount of study material to exclusive examples of state-of-the-art archaeological artifacts from all stages of people's existence in these areas.

Archaeological documents, mainly, keep pedantic records of data about their discoveries. Media, public outlets and social networks publish details about these discoveries almost daily. This somewhat satisfies the interests of the broader public, however, scientifically-based articles, analyses and debates, monographs and other reference publications require lengthy and vigorous research so that their numbers cannot objectively correspond with the newly discovered materials.

Archaeology is not and must not be an ephemeral occurrence. Surveys, excavations, then conservation and presentation of movable and immovable objects are actions which will lose their credibility if they are not verified with adequate expert interpretation before the public. They would undoubtedly transform into anachronistic oral legends and not into part of global humanistic insights.

These trends and global experiences lead us to believe that this unfavourable situation could be overcome by establishing a publication whose name Arheološki Informator (Archaeological Newsletter)

состојби можат да се надминат со формирање на гласило чие име „Археолошки Информатор“ само по себе ја објаснува намената и ја зацврстува оваа послаба алка во нашите професионални стремежи. Прелиминарни или претходни извештаи за третираните локалитети, издржани елаборации за ексклузивните наоди, рецензии за нова и провокативна стручна литература и други информации од областа на археологијата формирани во куси но, содржајни известувања можат да бидат вистински вовед за натамошна по продлабочена работа на одделна археолошка проблематика. Имено, од разни причини, од непредвидливи прилики/неприлики ваквите текстови неретко остануваат како единствени, првични и меродавни соопштенија за извршените работи.

Веруваме дека на ваков начин многу млади истражувачи ќе се охрабрат да ги изнесат (презентираат) од прва рака резултати од своите активности, додека поискусните да ги сублимираат насобраните опсервации за некое свое видување или теза која кај нив созрела со текот на времето.

Со надеж дека оваа иницијатива ќе биде од полза за сите на списанието Археолошки Информатор му посакуваме долговечност, успех и добар прием во глобалната потрага за напредок на археолошката мисла.

Од редакцијата

explains its purpose and strengthens this weak link in our professional endeavors. Preliminary or preceding reports on the treated sites, well-founded elaborations about exclusive finds, reviews on new and provocative reference publications and other information from the field of archaeology formatted in short, but substantial reports might be the proper introduction for further in-depth work on particular archaeological issues. Namely, due to various reasons and unforeseen circumstances, these texts often remain the only competent notifications about work that was carried out.

We believe that this would encourage many young researchers to present, first-hand, the results of their activities, while those with more experience to summarize their observations on a particular issue or thesis that has matured in their minds over time.

Hoping that this initiative would be beneficial for all, we want the Archaeological Newsletter to have a long life, be successful and well received in the global quest for progression of archaeological notions.

The editorial board

Трајче НАЦЕВ
Дарко СТОЈАНОВСКИ

Trajce NACEV
Darko STOJANOVSKI

АРХЕОЛОШКИ ИСТРАЖУВАЊА НА ЛОКАЛИТЕТОТ
КИСЕЛИЧКА ПЕШТЕРА, С. КИСЕЛИЦА,
ДЕЛЧЕВО

ARCHAEOLOGICAL RESEARCH OF
KISELIČKA PEŠTERA, VILLAGE OF KISELICA,
DELČEVO

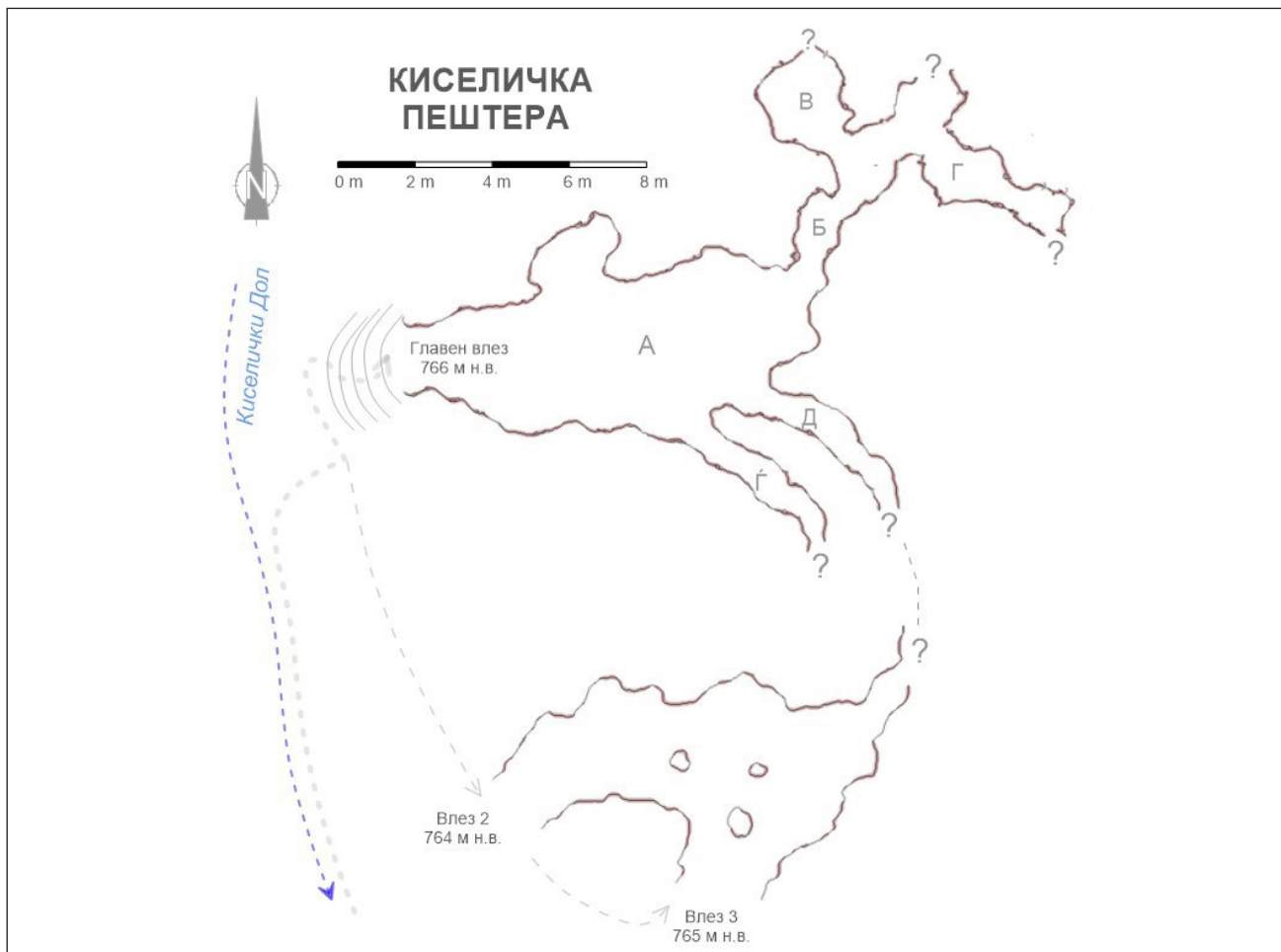
УДК 902.2:551.442(497.734)“637/638”

¹Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип, Факултет за образовни науки, Институт за историја и археологија
trajce.nacev@ugd.edu.mk

Во периодот помеѓу 24.07.2017 и 31.07.2017г., беа извршени сондажни археолошки истражувања во Киселичка Пештера, во атарот на село Киселица, Делчево (42°01'32"N; 22°44'33"E). Пештерата се наоѓа на левиот брег на еден од доловите кои ја формираат Селничка Река, десетина метри над нивото на потокот. Влезот се наоѓа на 766 метри надморска височина. Пристапот до отворот на пештерата е тежок. За непречено влегување е потребна помошна опрема, како што се скали и јажиња. Влезот има форма на косо поставена елипса без пристапно плато. Пештерата се протега во насока исток-запад, со влез од запад. Преку краток коридор од неколку метри, се влегува во првата галерија која има неправилно кружна форма (ил. 1, галерија А). Од оваа галерија, радијално продолжуваат неколку коридори со различна големина. Постојат спелеолошки извештаи кои сведочат дека оваа галерија преку тесни отвори е поврзана со две помали пештери кои се наоѓаат неколку десетици метри јужно

From 24 to 31 July 2017, archaeological test trench excavations were conducted in the Kiselica Pestera, in the area of the village of Kiselica, Delčevo (42°01'32"N; 22°44'33"E). The cave is located on the left bank on one of the ravines that form Selnička Reka, approximately ten meters above the stream. The elevation of the entrance is 766 m, and it is not easily accessible. Auxiliary equipment, like ropes and stairs, is needed for entry. The entrance has a form of obliquely set ellipse without an accessible plateau. The cave is spreading in direction east-west, with the entrance being on the west. Small corridor of few meters leads to the first gallery, which has a form of irregular circle (fig. 1: gallery A). Different sized corridors continue to spread radially from this gallery. There are speleological reports which inform that, through narrow corridors, this gallery is connected with two smaller caves, located on lower elevation and dozens of meters on the south of this cave. With its central and bigger corridor, the cave penetrates more than 100 meters inside the

Ил. 1 - Комплексот Киселичка пештера, основа (според И. Милевски, Ижео Портал 2017)

Fig. 1 - The complex Kiselicka Peshtera, plan (according to I. Milevski, Ižeo Portal 2017)

и на пониско ниво од оваа пештера, а низ централниот и најголем коридор пештерата навлегува повеќе од 100 метри во внатрешноста на ридот. Нашите истражувања беа сконцентрирани во првата галерија, иако фрагменти од керамика беа забележани и на површината подлабоко во пештерата.

Археолошки истражувања

И покрај тешкиот пристап, пештерата била посетувана и користена со различен интензитет во текот на повеќе периоди, според податоците кои ги имаме досега, почнувајќи од преодниот период помеѓу бронзеното и железното време. Во доцната антика, кога егзистирала населбата на платото на ридот над пештерата, населението влегувало и ја користело

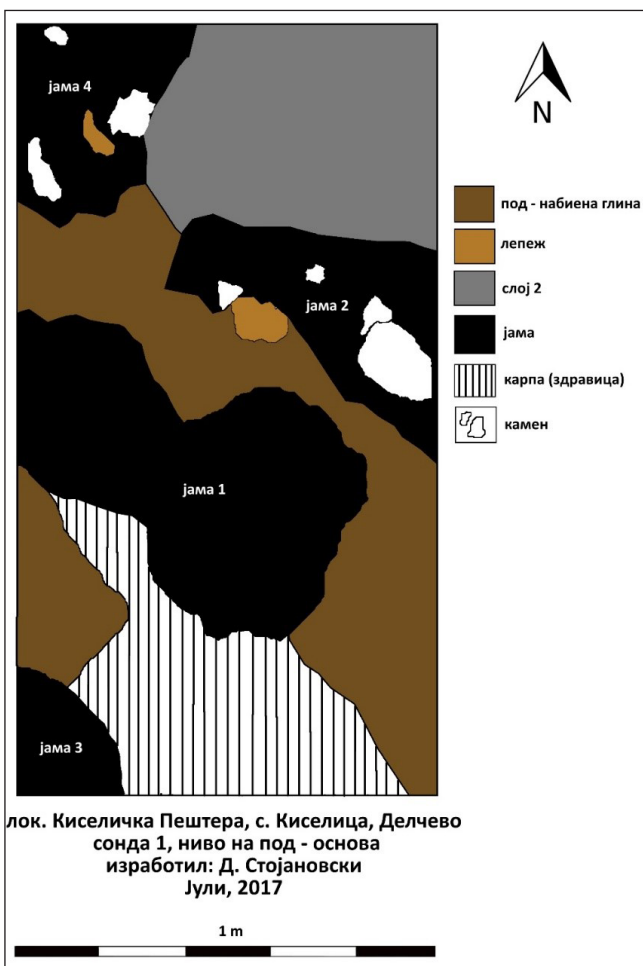
hill. Our pieces of research were concentrated in the first gallery, although ceramic fragments were also noted on the surface deeper in the cave.

Archaeological Research

Beside its inaccessibility, the cave had been visited and used through different periods and with varying intensity, beginning, according to the current level of research, with the period of transition from the Bronze to the Iron Age. In the late antiquity, when a settlement had existed on the hill's plateau above the cave, the locals were entering the cave and using it for various purposes, evidenced by the pit-holes that contain a late antiquity pottery fragments, and thus violating the older stratigraphic layers. The archaeological structures

пештерата за разни цели, за што сведочат јамите кои содржат доцноантичка керамика и ги нарушуваат постарите слоеви. Археолошките објекти и слоеви дополнително се нарушени од дупки од животни, но и од современи јами и огништа за коишто сведочат содржината на некои од јамите и неколку натписи по ѕидовите. Како резултат, затекнавме нерамна површина во оваа галерија на пештерата со многу јами и огништа, како и фрагменти од керамика и животински коски.

Сонда 1 беше поставена во средишниот дел на просторијата близу до северниот ѕид, со димензии 2x1 м, подолгата оска во насока север-југ. Во рамките на сондата влегува една плитка современа јама (јама 1) која била користена како огниште. Ископувањето се вршеше со откопи од најмногу 5 цм; наодите беа класифицирани според контекст (слој/археолошка единица), чија длабочина беше утврдена релативно на два помошни репери (за помошен репер #1 беше земен ЈИ, а како помошен репер #2 ЈЗ агол на сондата, односно современо тло на овие две позиции), чија пак апсолутна надморска висина беше дополнително утврдена. Како што предвидува проектот, целта на ова сондажно истражување е да ја утврдиме стратиграфијата на седиментот во пештерата, како и хронолошките и културни атрибути на одделните слоеви и археолошки единици.

Ил. 2 - Сонда 1, основа на ниво на ѓог

Fig. 2 - Probe 1, plan of the floor level

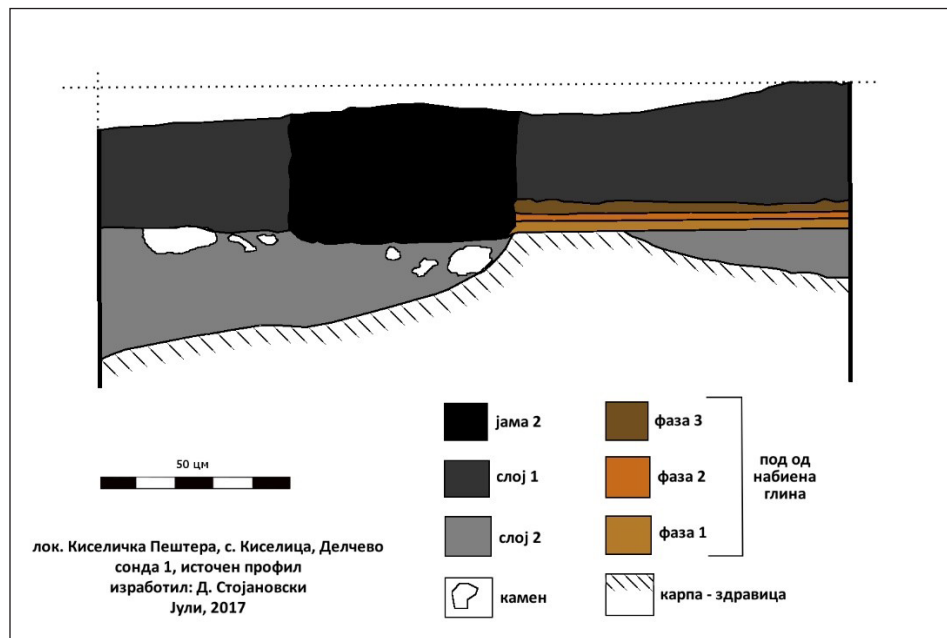
and layers have been additionally devastated by animal's holes, as well as contemporary pit-holes, fireplaces, as witnessed by the contents of some of the pit-holes, and a few wall inscriptions. As a consequence, in this gallery of the cave we found uneven surface with many pit-holes and fireplaces, as well as pottery fragments and animal bones.

Trench 1 was set up in the middle of the gallery, near the northern wall, measuring 2 x 1 m, with the longer axis directed north-south. The trench encompassed one contemporary shallow pit-hole (pit-hole 1) that had been used as a fireplace. The excavation was conducted with excavation layers no deeper than 5 cm. The finds were classified according to the context

(layer, archaeological unit), while their relative depth was determined with help of two datums (the SE corner of the probe was used as datum 1, while the SW corner was considered as datum 2), the relative elevation of which was additionally determined. As foreseen under the project, the aim of this probe excavation was to determine the stratigraphy of the cave's sediment, as well as the chronological and cultural attributes of the separate layers and archaeological units.

Stratigraphy and Chronology

Depending of the level of the bed-rock's surface in the cave, its cultural layer has a varying depth. The maximum depth of 0.6 m of the contemporary layer (0.72 measured from datum 1) has been reached in the

Ил. 3 - Сонда 1, источен стратиграфски профил

Fig. 3 - Probe 1, eastern stratigraphic profile

Стратиграфија и хронологија

Во зависност од нивото на основната карпа на пештерата (здравица), културниот слој во пештерата е со различна дебелина. Најголема длабочина од 0.6 м од современото ниво (0.72 м од помошен репер #1) беше достигната во СИ агол на сондата, додека во централниот дел на некои места слојот е со само десетина сантиметри. Но, и во овој релативно плиток седимент, поради споменатиот интензитет на користење на пештерата од праисторијата до денес, беше констатиран доста сложен стратиграфски систем од два геолошки слоја, четири јами и еден под од набиена глина со три фази на обновување (ил. 2 и 3).

Слој 2 ги содржи најстарите археолошки артефакти во пештерата. Тој претставува сиво-кафена растресита земја со која се исполнети природните вдлабнувања во карпата. Овој слој функционално е поврзан со групација од ситни камења, фрагменти од садова керамика и животински коски (ил. 4). Оваа групација припаѓа на слој 2, односно била формирана на неговата површина, веројатно пред формирањето на објектот со под од набиена глина, за кој ќе стане збор малку подолу. Во групацијата, како и во слојот, беа

NE corner of the probe, while in its central part the layer is only 10 centimeters thick. Nevertheless, beside the shallow sediment, due to the mentioned intensity of the cave's usage, from the prehistory to the modern times, a complex stratigraphic system was noted, constituted of two geological layers, four pit-holes and a floor made of beaten clay with three phases of reconstruction (fig. 2 and 3).

Layer no. 2 contains the oldest artifacts in the cave. It is a grayish brown loose soil that fills the natural recesses of the rock. This layer is functionally connected with a group of small stones, pottery fragments and animal bones (fig. 4). This group belongs to layer no.2 i.e. it was formed over its surface, probably before the construction of the building, with packed clay floor, which we will elaborate upon additionally. In the group, as well as in the layer, fragments of pottery have been found, mostly from the end of the Bronze Age and the beginning of the Iron Age. Animal bones and small quantities of scattered coal and grime have been also found. Although extremely rare, in layer no.2 were detected some fragments of vessels made on potter's wheel, as a result of the Late Antiquity's devastations. Out of the whole surface encompassed by the probe, layer no. 2 was recorded on a limited space, in

Ил. 4 - Северна половина од сонда 1: остатоци од првата фаза на подот со огниште, и групација камења и керамика во СИ агол

Fig. 4 - Northern half of probe 1: remnants of the first phase of the floor with fireplace and group of stones and ceramics in NE corner

откриени фрагменти од керамички садови, претежно од крајот на бронзеното и почетокот на железното време, животински коски и помали количини расфрлан јаглен и гареж. Иако исклучително ретко, во слој 2, исто така беа регистрирани фрагменти од керамика изработена на тркало, резултат од нарушувања од доцноантичкиот период. Од целата површина на сондата, слој 2 беше регистриран само на ограничен простор во СИ агол на сондата (на длабочина од 0.42 до 0.72 м, мерено од помошен репер #1), како и сосема мал дел од ЈИ агол кој останал незасегнат од јама 1 (0.53 до 0.34 м од репер #1).

Постоенето на специјално изработен под од набиена глина е цврст доказ за интензивно користење на пештерата и постоење на објект со, засега, непозната намена. Подот стратиграфски, директно се надоврзува над слој 2 и групацијата камења (ил. 3). Според откриените артефакти, се чини дека и нивната хронолошка припадност е блиска. Можно е слој 2 да настанал преку нивелација на теренот и пополнување на празнините во карпата, со цел, формирање на рамно тло на кое бил формиран подот. Подот бил формиран на ниво како би лежел директно на највисоките делови на карпата-здравица. За жал, поголем дел од подот бил уништен од покасните јами (ил. 2), а дел продолжува и надвор од границите на сондата кон исток и запад, но со сигурност беше утврдено постоење на три фази на

Ил. 5 - Сонда 1 со под од набиена глина (видливи фаза 2 и 3), групација од камења и керамика во СИ агол и јами 1-4.

Fig. 5 - Probe 1 with compacted earthen floor (phases 2, 3), group of stones and ceramics in NE corner and pits 1-4

the NE corner of the probe (at a depth between 0.42 m and 0.72 m measured from datum 1), as well as a small portion of the SE corner that remained unaffected by pit-hole no.1 (depth between 0.53 and 0.34, measured from datum 1).

The solid packed clay floor speaks volumes of the cave's usage intensity and the presence of a building with, so far, unknown purpose. The floor stratigraphically adds up above the layer no. 2 and the group of small stones (fig. 3). According to the unearthed items, it seems that they are chronologically close. It is possible that layer no.2 was formed as an outcome of leveling of the surface and filling the rock's recesses in order to gain flat surface to make the floor over it. The floor lays directly over the highest levels of the bedrock. Unfortunately, most of the floor was devastated with the later pit-holes (fig. 2), at the same time part of it's extending out of the probe's frames, towards east and west. Without any doubt, 3 phases of reconstruction of the floor have been noted (fig. 3). With the exception of the 3rd phase, open fireplaces were found in all phases, in small intentionally formed recesses. The oldest phase is made of gray clay with thickness of 3 cm. The fireplace of this phase is located right in the center of the probe. The second phase of the floor is characterized with brighter, yellowish or reddish colour and slightly smaller thickness. In this phase the fireplace was relocated to the east, one part of it was devastated

Ил. 6 - Сонда 1 по завршување на истражувањето

Fig. - Probe 1 after the excavation

обновување на подот (ил. 3). Освен последната фаза III, на подовите беа откриени и огништа од отворен тип, во мали, специјално оформени вдлабнувања. Најстарата фаза е под изработен од глина со сива боја, со дебелина од 3 см. Огништето од оваа фаза се наоѓало во централниот дел на сондата. Втората фаза на подот е со посветла, црвенкасто - жолтеникава боја и е со малку помала дебелина. Овде огништето било изместено кон исток, дел од него било уништено со јама 2, а дел влегува во источниот профил на сондата. Третата фаза е идентична како и првата, со таа разлика што не беше откриено огниште. Во сите три фази беа откриени поситни фрагменти од исклучиво рачно работена керамика, животински коски и јаглен, примероци од кои беа земени за датација.

Од сите јами, веројатно јама 4 е најстара. Се наоѓа во СЗ агол на сондата и е вкопана од истото ниво на кое се наоѓа и подот (ил. 2). Нејзините целосни димензии не ни се познати, но во рамките на сонда 1 влегува еден

with pit-hole no.2 while another part enters the eastern profile of the probe. The third phase is same as the first one with a difference that a fireplace was not found. In all of the 3 phases have been found small hand-made pottery fragments, as well as animal bones and coal, some of which have been collected as samples for dating.

Out of all the pit-holes, probably pit-hole no. 4 is the oldest one. It is located in the NW corner of the probe and it is dug from the same level as the floor (fig. 2). Its dimensions are not yet known, but the probe encompasses a corner portion with dimensions of 0.40 x 0.30 m. Measured from the level of digging-in, pit-hole 4 was 0.25 m deep. In the pit-hole, dozens of pottery fragments and "puranoi" have been found, some decorated with incised triangles, as well as a small number of intrusive fragments from the Late Antiquity. Considerable quantity of animal bones has been found as well.

Pit-hole no. 3 is the smallest one. It is positioned

аглест дел со димензии 0.4x0.3 м. Измерено од нивото на вкопување, јама 4 била длабока 0.25 м. Во неа беа откриени десетина фрагменти од керамички садови и пуранои, меѓу кои има и примероци декорирани со врежани триаголници, но и мал број на интрузивни доцноантички примероци. Исто така, во јамата беше забележано поголемо количество животински коски.

Јама 3 е најмала; се наоѓа во ЈЗ агол на сондата и е со кружна форма со дијаметар од четириесетина сантиметри (ил. 2); само една четвртина од неа влегува во сонда 1. Оваа јама била вкопана во карпата, односно за нејзиното формирање било вложено значително повеќе труд. Дали оваа јама била функционално поврзана со подот во еден ист објект, останува нејасно. Јамата била вкопана околу дваесетина сантиметри во карпата. Во неа беше откриено само помало количество ситни животински коски.

Слој 1 е жолто-црвеникава глинеста земја. Најмногу е сочуван во СИ дел на сондата (дебелина 0.3м). Во овој слој се среќава мешавина од железнодопска и доцноантичка керамика, како и животински коски, јаглен и парчиња лепеж.

Јама 2 е прилепена до источниот профил на сондата, во неговиот централен дел (ил. 2). И во овој случај, дел од јамата излегува од границите на сондата. Делот којшто влегува во сондата е со неправилна форма, со димензии 0.6x0.5 м. Според мноштвото артефакти откриени во јама 2, таа била вкопана во доцноантичко време, при што биле уништени голем дел од подот и огништето од фаза II (ил. 3). Длабочината на јамата изнесувала 0.30 м.

Јама 1 е најдоцната структура во сонда 1 и претставува сложена конструкција изработена од луѓе и животни. Имено, се работи за тунел со насока ЈИ-СЗ прекопан од животни, кое го искористило природниот процеп во здравицата во јужната половина на сондата (ил. 2). Длабочината на тунелот постепено се зголемува од ЈИ кон СЗ, и продолжува во западниот профил, следејќи го нивото на здравица во поголемиот дел (максималната длабочина достигнува 0.57 м). Најголем дел од подот бил уништен токму од овој тунел. Во оваа структура беа откриени големо количество растителен

in the SW corner of the probe with a circular shape and a diameter of approximately 0.40 m (fig. 2). Only a quarter of the pit-hole enters the probe 1. This pit-hole has been dug in the rock, hence its formation required a lot more energy investment. It is an open question whether it was functionally connected with the floor in the same building. The pit-hole was dug-in about twenty cm in the rock. In it, only a small amount of animal bones was found.

Layer 1 is a yellow-reddish and clayish soil. It is most preserved in the NE part of the probe (thickness of 0.30 m). In this layer, a mixture of Iron Age and Late Antiquity ceramics was found, as well as animal bones, coal and wattle.

Pit-hole no. 2 occupies the central part of the eastern profile of the probe (fig. 2). Even in this case, part of the pit-hole spreads outside of the probe's edge. The encompassed part has an irregular shape with dimensions of 0.6 x 0.5 m. According to the plenty of unearthed artifacts, pit-hole no.2 was dug in the late antiquity, whereupon a large portion of the floor and the fireplace of phase II were destroyed (fig. 3.) The pit-hole's depth amounted to 0.3 m.

Pit-hole no. 1 is the most recent structure in probe 1 and it represents a complex structure made by people and animals. Namely, it is a tunnel with direction SE-NW dug by an animal, which made use of the natural slot of the bed-rock in the southern half of the probe (fig. 2.). The tunnel's depth slowly increases from SE toward NW and continues in to the western profile, for the most part following the bed-rock's level (maximum depth of 0.57 m). The most severe devastations on the floor have been caused right from this tunnel. In this structure has been found a lot of faunal material in an early stage of decay, as well as animal bones. To this animal structure a shallow dug adds up, visible from the surface and used as a fireplace, probably in the 21st century (a lot of contemporary materials, including news papers fragments have been found). Since these two formations stratigraphically overlap, they are united as pit-hole no.1.

материјал во рана фаза на распаѓање и животински коски. На оваа животинска конструкција се надврзува плиткото вкопување, кое беше видливо и на површината и кое било користено како огниште, веројатно во текот на 21 век (беа откриени мноштво современи материјали, меѓу кои и парчиња од весник). Овие две формации бидејќи стратиграфски се преклопуваат, тие се обединети во заедничка структура – јама 1.

Заклучок

Со овие сондажни истражувања беше утврден релативно тенок културен слој во Киселичка Пештера, но во него се регистрирани динамични процеси, почнувајќи од крајот на бронзеното и особено раното железно време, па сè до денес. Во најраните фази на железното време, пештерата била користена најинтензивно кога била направена структура со под од набиена глина. Оваа функција пештерата ја задржала подолг период, за што сведочат трите фази на обновување на подот на овој објект. Во доцната антика, кога на ридот над пештерата постоела поголема населба, населението исто така ја посетувало и користело пештерата. Познати се случаи од претхристијанскиот период (особен римскиот) кога пештерите биле користени како светилишта. Засега во Киселичка Пештера не беа откриени артефакти што би асоцирале на вакви активности.

БИБЛИОГРАФИЈА / BIBLIOGRAPHY

Игео Портал. 2017. „Киселичка Пештера и нејзините тајни!“. Пристап на 21 Јуни. <http://www.igeografija.mk/Portal/?p=5818>.

Conclusion

With these probe excavations, a relatively thin cultural layer has been detected in Kiselicka Peštara, but in spite of that, dynamic processes have been detected, beginning from the Late Bronze Age and especially the Early Iron Age, until today. The cave has been most intensively used in the earliest phase of the Iron-Age, when a structure with a solid packed clay floor has been build. The cave retained this function for a longer period of time, witnessed by the 3 phases of reconstruction of the floor. In the Late Antiquity, when a settlement had existed on the hill's plateau above the cave, the locals were entering the cave and using it for various purposes. There are examples from the pre-Christian period (especially the Roman times) where the caves were used as shrines. However, no artifacts that could be connected with such activity have been found in Kiselicka Peštara for the time being.